

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I

БРОЈ 1

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR I
VOLUME 1

Accepted on June 18th 2013, at the 6th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2013

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I
БРОЈ 1

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности
од 18. јуна 2013. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Борђевић и академика *Предрага Пипера*

Уредник
дописни члан
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2013

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2013

САДРЖАЈ

<i>Увод</i>	7
<i>Foreword</i>	9
ПРИКАЗАНЕ КЊИГЕ УТОРКОМ У САНУ (17. XII 1991 – 21. VI 2011)	11
ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ (8. XI 2011 – 11. XII 2012).....	61
<i>Стари Грци : портрет једног народа / Иван Јордовић</i>	63
<i>Радост препознавања / Нада Милошевић-Ђорђевић</i>	79
<i>Жива реч : зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић / уредници Мирјана Детелић, Снежана Самарџија</i>	79
<i>Сентандреја : српске повеснице / Динко Давидов</i>	89
<i>Српска стематографија : Беч 1741. / Динко Давидов</i>	89
<i>Капија Балкана : брзи водич кроз прошлост Београда / Светлана Велмар-Јанковић</i>	99
<i>Лаза Костић / приредио Љубомир Симовић</i>	105
<i>Лаза Костић : 1841–1910–2010 : [зборник радова] / уредник Љубомир Симовић</i>	105
<i>Топонимија Пивске планине / Радојка Цицмил-Реметић</i>	123
<i>Српска енциклопедија. Том I. Књ. 1–2</i>	135
<i>Надмени савезник и занемарено српство : британско-српски односи (1875–1941) / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	153

<i>Дечанска пустиња : скитови и келије манастира Дечана / Даница Поповић, Бранислав Тодић, Драган Војводић.....</i>	161
<i>Српска државност у средњем веку / Милош Благојевић.....</i>	169
<i>Грамматика и лексика у словенским језицима : зборник радова с међународног симпозијума / главни уредник Срето Танасић.....</i>	177
<i>На траговима Војислава Ј. Ђурића / уредници Дејан Медаковић, Цветан Грозданов.....</i>	191
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен дугогодишњем управнику Библиотеке академику Никиши Стипчевићу.....</i>	197
<i>Птице : књижевност, култура / одговорни уредник Никола Тасић ; уредници Драган Бошковић, Мирјана Детелић.....</i>	207
<i>Друштвена и политичка мисао и делатност Владимира Јовановића : зборник радова са научног скупа одржаног 22. и 23. маја 2008. год. / уредници Михаило Марковић, Александар Костић.....</i>	217
<i>Кардиологија / уредници Миодраг Остојић, Владимир Кањух, Бранко Белеслин.....</i>	227
<i>Голи оток. Књ. 1–5 / Драгослав Михаиловић.....</i>	233
<i>Флора Србије. 2 / уредник Владимир Стевановић.....</i>	245
<i>Истакнути српски лекари и професори. Књ. 1 / Радоје Чоловић.....</i>	251
<i>Др Лаза К. Лазаревић – живот и дело : [зборник радова са научног скупа] / [уредници Радоје Чоловић, Брана Димитријевић].....</i>	251
<i>О песмама, поемама и поетици Матије Бећковића : зборник радова / [уредници Јован Делић, Драган Хамовић].....</i>	259
<i>Рачунарска интелигенција у саобраћају / Душан Теодоровић, Милица Шелмић.....</i>	269
<i>Саборно гробље у Сентандреји : прошлост и натписи / приредили Наташа Вуловић, Марија Ђинђић, Владан Јовановић, Данијела Радоњић, Димитрије Е. Стефановић (уредник и аутор уводних студија).....</i>	273
<i>Именик аутора, уредника и говорника.....</i>	281

УВОД

Делови укупне делатности САНУ јесу и приказивање књига и зборника у издању Академије, књига и зборника чији су писци и уредници академици, као и приказивање издања института и центара чији је САНУ оснивач. На тај начин се обнародују и оцењују резултати научних пројеката и личног доприноса чланова САНУ. Приказивање књига уторком у САНУ започето је 1991. године и непрекидно траје до данас. Од новембра 2011. године програми се одвијају под називом *Трибина Библиотеке САНУ*. Када је Академијин Извршни одбор то прихватио, истовремено је усвојио и текст који се штампа на свакој позивници:

„Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области науке и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године.

Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.”

Од новембра 2011. прикупљају се текстови написани за Трибину. Сви говорници су добили замолнице да своје прилоге дају за објављивање, али се нису одазвали они који су говорили без написаног текста. Због тога и није могао овај збир радова да буде целовит.

Приказане публикације дате су у хронолошком реду, са основним подацима (наслов, аутор или уредник, место издања, издавач, година). Испод тога, по редоследу казивања на Трибини, уписана су имена говорника с њиховим академским и научним звањима. Потом стоји датум када је књига приказана. Кратка реч уредника, на почетку, изговорена да служи као повезница с беседама које најављује, написана је као израз поштовања према књизи, говорницима и послу на уређивању Трибине. Беседе о приказаним књигама објављују се без измена, како су их аутори послали. Ако неко није дао текст, остаје забележено да је говорио.

У првом делу годишњака презентовани су сви програми од 1991. до половине 2011, под насловом *Приказане књиге уторком у САНУ*, са основним подацима и именом уредника академика Никше Стипчевића.

Други део годишњака *Трибина Библиотеке САНУ* има и такав наслов, са назначеним временским распоном и именом уредника. Потом се нижу беседе о приказаним публикацијама.

Регистар бележи имена поменута у годишњаку, а садржај наслове публикација и ауторе, односно уреднике.

Покретањем овог годишњака прибирају се чињенице које су део историје САНУ, скреће се пажња на Академијину издавачку делатност, упознаје се научна и остала јавност са стваралачким активностима академика и даје се сведочанство (које нажалост није потпуно) о елитном месту за приказивање књига.

С таквим намерама креће први број *Трибине Библиотеке САНУ*. Предлог за покретање *Трибине*, као нове серије, подржали су Савет Библиотеке, Одељење језика и књижевности, Издавачки одбор и Извршни одбор, а одлуку је донело Председништво САНУ 5. априла 2013. године.

Стручне сараднице у припреми приказивања књига биле су библиотекарке Љубинка Васић од 1991. до 2010. и Биљана Јоцић од 2010, у сарадњи са запосленима у Библиотеци и заједничкој служби САНУ.

април 2013.

М. В.

FOREWORD

Among many activities of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) there are public presentations of new monographs or collected papers published by the SASA, written or edited by SASA members, as well as new editions published by SASA institutes and centers. In this way, the results of scientific projects and personal contributions of SASA members are presented to the public eye and made available for assessment. The public presentations of books at the SASA on Tuesdays have been taking place since 1991. As of November 2011, the programmes have been running under the name *of the SASA Library Forum*. Once the Executive Council of the Presidency adopted the new name, it simultaneously approved the content of the text printed on every letter of invitation for the Forum:

“The SASA Library Forum was established so as to present to the public eye new books on science and arts written by SASA members, new SASA publications and the editions of SASA institutes. From 1991 to 2011 Nikša Stipčević, the director of the SASA Library, was the first editor-in-chief of the SASA Library Forum.

Since October 2011, corresponding member Miro Vuksanović, the director of the SASA Library, has been the Forum’s editor-in-chief.”

Since November 2012, the texts of the speeches uttered at the Forum have been collected. All participants received letters of request to hand in their speeches for publication; however, those who gave a speech without prior having prepared a written text did not answer the call. Hence this collection could not have been an integral one.

The publications presented at the Forum are listed chronologically, offering basic information (the title, author or editor, the place of publication, the publisher, and the year of publication). Beneath these, according to the Forum addressing turns, the names of participants accompanied with their academic and scientific titles are written. Afterwards, the date when the Forum was held is given. A short opening word by the Forum’s editor-in-chief follows, uttered in order to serve

as a link to the ensuing speeches, written out of admiration and respect for the publication presented, the participants and the editing task he was entrusted with. The reviews on the books presented are given with no alternations, in the original form the authors handed in. If someone has not submitted a text, their name is nevertheless mentioned among the participants.

The first part of this annual, entitled *The books presented on Tuesdays at the SASA*, brings a list of all programmes held in the period 1991-2011, basic information on the presentations and the name of the first editor-in-chief, academician Nikša Stipčević.

The latter part of *the SASA Library Forum* annual bares the same name, providing information on period when the Forums were held and the name of the editor. There after, the speeches on the books presented ensue.

Index provides names mentioned in the annual whereas the contents include titles of the publications presented, names of the authors, that is, editors.

By commencing this annual publication, the facts that marked the history of the SASA have been compiled, attention is drawn to the publishing activity of the Academy, scientific and non-scientific audiences are informed on creative endeavours of academicians and a sort of a testimony (though unfortunately not a complete one) about an exclusive spot where books are presented is given.

These were intentions that inspired the initiative for the first volume of *the SASA Library Forum*. The proposal to establish *the Forum* as a new Academy series received support from the Lybrary Council, Department of Language and Literature, Publishing committee and the Executive Council of the Presidency, whereas the Presidency passed the decision on April 5, 2013.

Librarians who assisted in the organization of the Forums were Ljubinka Vasić (1991-2010) and Biljana Jocić (since 2010) in cooperation with other Library and Academy employees.

April 2013

M. V

Српска енциклопедија. Том 1. Књ. 1-2. – Нови Сад : Матица српска ;
Београд : САНУ : Завод за уџбенике, 2010/2011

Говорили: академик Никола Хајдин, председник САНУ
проф. др Славко Гордић, потпредседник Матице српске
академик Ђорђе Злоковић
проф. др Дарко Танасковић
проф. др Драган Станић

У Београду, уторак 31. јануар 2012. у 13.00 часова.

Никола Хајдин

Увидевши велики национални значај израде Српске енциклопедије Скупштина Србије, пре седам година, усвојила је закон о Српској енциклопедији. Овим чином послови израде поверени су Српској академији наука и уметности и Матици српској, а послови издавања Заводу за уџбенике.

Српска енциклопедија је општа енциклопедија српског народа и његових земаља у прошлости и садашњости и представља нашу личну карту и наш идентитет.

У изради енциклопедије учествују истакнути стручњаци из свих научних области од значаја за израду енциклопедије, што потврђује податак да је, поред двадесетчетворочланог Уређивачког одбора, на изради ове две књиге радило и 114 сарадника и 694 аутора текстова.

Главни циљ Енциклопедије је сакупљање, систематизовање и енциклопедијско тумачење свеукупног историјског развоја и савременог положаја српског народа. Ова публикација на систематизован начин обрађује културно-историјску баштину српског народа и описује његов допринос европској и светској култури и цивилизацији.

Данас ће вам бити представљене прве две књиге Првог тома Српске енциклопедије. Користим ову прилику да честитам Уређивачком одбору на одлично обављеном послу и да им пожелим успешан даљи рад на овом значајном државном пројекту.

(Поздравна реч)

МОСТ ОД ВЕКОВА

Описано је у Андрићевој, за његову матичну књижевну реку, програмској приповетки *Мост на Жепи* како је на тврдој хартији, „са црвеним и златним иницијалом”, изнад овалног печата и задужбинарове девизе на њему: *У ћутању је сигурност*, а у стиховима „фино исписан хронограм”:

„Кад *Добра Управа* и *Племенита Вештина*
Пружише руку једна другој,
Настаде овај красни мост...”

Одавде, као намерно одабрана подршка, потребна су нам четири пара речи: *Добра Управа*, *Племенита Вештина*, *пружање руку* и *красан мост*. Да бисмо, редом, померањем и удешавањем значења, по слободи, казивали:

Добра Управа је она што видевши пре неколико година, после упорног тражења и понављања, да Србија нема општу, обухватну, вишетомну, свим гранама науке, уметности и сваке делатности од настанка до данас окренуту, у азбучном реду презимена, појмова, појава, свега од важности, да нема тако сторуку књигу, па је законски одредила да се изради *Српска енциклопедија*;

Племенита Вештина јесте природно име за две установе којима је велики национални пројекат поверен, да свака одреди по дванаест стручњака, претежно академика, јер то могу дати само Српска академија наука и уметности, прва по улози, месту и значају, и Матица српска, прва по настанку, по лексикографском послу, као што су учиниле и први резултат приказују научној и укупној јавности;

пружање руку каже, у овом случају, да једна рука тражи а друга рука даје, да никад нема колико је тражено и да никако *Управа*, у недаћама, не може покрити своју обавезу из свог закона, чак ни када је као издавач придржава Завод за уџбенике, раније јединац, сада неопрезно размножен, што утиче, разуме се, на његову сталну потпору Српској енциклопедији, која ће се можда поскитати;

красан мост означава две књиге енциклопедијске, прве, око прва два слова ћирилице окупљене, у којима је мрежа мостова, од података из разних области, од малих одломака времена која су давно почела да се смењују, у рату, миру, проналасцима и уметничким знаковима, као велики, тек започети мост векова, с наше обале подигнут – да састави лук, „лебдећи над понором” пролазности и заборава, јер, пише Андрић, „све чим се овај наш живот казује – мисли, напори, погледи, осмеси, речи, уздисаји – све то тежи ка другој обали, којој се управља ка циљу, и на којој добива прави смисао”.

Ако доиста добра управа и племенита вештина буду пружале пуне руке једна другој, настаће књига као мост векова велика и као налаз да „сва је наша нада с оне стране”. Ако не, остаје нам везирска девиза: *У ћутању је сигурност*. Да нас ко не чује!

А удесило се, као што бива у таличним приликама, да смо на почетку скупа око првог тома *Српске енциклопедије* чули академика Хајдина, нашег

најбољег градитеља мостова, најлепших, и оног првог дана ове године отвореног, и да нажалост нисмо чули академика Попова, историчара који од првог дана зна како је к нама кретала *Српска енциклопедија*, кога је у звању председника Уређивачког одбора заменио његов блиски и одани сарадник др Драган Станић, ванредни професор, односно песник Иван Негришорац, а пре њега ћемо саслушати речи академика Ђорђа Злоковића, потпредседника Уређивачког одбора, и др Дарка Танасковића, редовног професора, интелектуалца који нам редовно шаље поруку искуства.

(Уводна реч уредника)

М. В.

ЂОРЂЕ ЗЛОКОВИЋ

У Српској енциклопедији материја природних и техничких наука и њихових примена обрађена је на специфичан начин у погледу концепције садржаја, рада редакција са ауторима и ревизије, са циљем да се српска наука и њени научници прикажу у контексту светске науке. Овај циљ је остварен уношењем кратких приказа наука у свету, а највећи део простора посвећен је историји српске науке.

Очекује се да ће у области поменутих наука у одредницама Српске енциклопедије писци налазити податке за своје рукописе, а читаоци памтити брижљиво састављене текстове. Да би се за то створили услови, уложено је много труда да се подаци у енциклопедији свестрано провере и да текстови буду прецизни, сажети и занимљиви.

Области природних и техничких наука обрађиване су на основу усвојеног комплетног азбучника који садржи све одреднице сваке области. У другој књизи првог тома (Беог – Буш) налазе се одреднице са упутницама на одреднице у свим томовима и тиме су успостављене везе унутар целе области и са материјом блиских подручја.

Стручне редакције појединих области бирале су ауторе одредница и давале им услове који се тичу обима, садржаја и других појединости. Текстови аутора су после прегледа од стране уредника, када је било потребно, исправљани или прерађивани у циљу усклађивања по садржини, обиму и стилу са концепцијом Српске енциклопедије.

Садржина енциклопедије сматра се резултатом тимског рада и колективном одговорношћу аутора, Уређивачког одбора и стручних редакција, чије сугестије су аутори одредница били дужни да прихвате.

У Српској енциклопедији одреднице из области природних и техничких наука обрађују се у оквиру осам редакција

– Математика, механика, физика, астрономија

- Енергетика, електротехника, информатика
- Грађевинарство, геодезија
- Индустрија, рударство, технологија, саобраћај, машинство
- Географија, климатологија
- Биологија, геологија, хемија, шумарство
- Медицина, ветеринарска медицина, фармација, стоматологија
- Пољопривреда.

Одреднице из ових наука у великим страним енциклопедијама или су велике у виду обимних чланака или бројних кратких прилога, или се користи и једно и друго као у Српској енциклопедији.

Предметна одредница из области природних и техничких наука садржи објашњење појма са кратким историјатом у светском подручју, а затим посебно у Србији и областима где живе Срби, са истицањем доприноса српских научника и институција из Србије, као и других научника који су били активни код нас и српских научника у иностранству.

Код биографских одредница нагласак се даје на приказ дела и доприноса научном подручју и развоју у Србији и свету.

У Српској енциклопедији, у односу на цео обим, процентуално се додељује простор за поједине научне области, где на пример један проценат намењен некој области обухвата у свим томовима енциклопедије укупно око сто страница (једна страница око 8700 словних места), што чини око 29 ауторских табака.

Задатак да се на мали број страница смести велика научна област изискивао је брижљив избор материје према значају, као на пример код националног богатства Србије, где од његове укупне вредности 75% чине грађевине (зграде, хале, мостови, бране, хидроцентралне, путеви, тунели, железничке пруге, канали и др.).

Стручне редакције за историју, археологију и историју уметности могу за ауторе одредница да бирају стручњаке који су се на факултетима школовали за историчаре у својим областима и да радећи у стручним институцијама публикују резултате својих истраживања. За природне и техничке науке не постоји факултетска настава за историчаре ових наука, већ се за такву делатност опредељују они који по својој иницијативи изучавају развој научне области и дела значајних научника. Као историчари науке појединих области они су ангажовани за писање предметних и биографских одредница, а где их није било, стручне редакције су се обраћале истакнутим научницима и стручњацима из тих области. За разлику од аутора одредница из историјски обрађених области, који су имали на располагању много објављеног изворног материјала, аутори биографских одредница посвећеним личностима из егзактних наука морали су често да уложе много труда да би дошли до неопходних података.

У кратком приказу материје из области природних и техничких наука биће наведене само неке од карактеристика њихових одредница. Одредница

Биологија на четири странице по својој структури и садржини следи концепцију Српске енциклопедије – општи карактер уводног дела, а затим историјат научноистраживачког рада у Србији од Јосифа Панчића до данас. И предметне одреднице, као што је на пример *ботаника*, после уводног општег дела са историјатом у свету садрже податке о доприносу српске науке, Срба и странаца у Србији, као и Срба у свету. Још много података о доприносима науци појединих научника дато је у биографским одредницама у описима њихових дела. Наведено важи и за подручја медицине и фармације, где се посебно има у виду и едукативни карактер текста. И у другој књизи првог тома Српске енциклопедије налазе се изврсне географске мапе које прате текстови о географским појмовима, са подацима датим на систематичан начин.

У областима математике, механике, физике и астрономије, у описима доприноса светским остварењима у предметним и биографским одредницама српских научника, аутори и уредници су тежили да текстови буду приступачни и занимљиви широком кругу читалаца.

Области енергетике, електротехнике и информатике повезане су са рударством, технологијом, саобраћајем, машинством и грађевинарством. Као пример за овакву повезаност може да послужи одредница *Бране* која садржи дефиницију појма, кратак историјат брана у свету, табеларни преглед најзначајнијих брана код нас и текстуалне приказе са фотографијама и цртежима брана „Мратиње”, „Власина”, „Увац”, „Потпећ”, „Гружа”, „Бајина Башта”, „Ђердап I” и „Ђердап II”.

Ова значајна остварења српске науке и технике резултат су знања из многих области – геологије, хидраулике, механике флуида, геодезије, сеизмике, статике, динамике, фундаирања, конструкција, машинства, електроенергетике и других које се описују у својим посебним одредницама.

Упоредње одредница Српске енциклопедије са одговарајућим одредницама из енциклопедија са југословенског и страних простора, занимљиво је са становишта приступа, садржине и квалитета. У *Енциклопедији Британика* пише да *Enciclopedia italiana* садржи много извршних подужих чланака, похвала коју потврђује одредница о Аристотелу и многе друге. О квалитету одредница у Српској енциклопедији суд ће да пружи фреквенција њене употребе и цитирање.

Текстови у Српској енциклопедији су пре публикавања читани и читани, а екипа вршних лексико-редактора брижљиво је проверавала податке и референце и давала корисне сугестије. Током ових прегледа вршено је усаглашавање између текстова из различитих области у погледу приступа, обима, стила и нивоа стручности.

Биографским одредницама у Српској енциклопедији претходио је одлични *Српски биографски речник* Матице српске, од великог значаја у нашој култури, а такође и едиција *Живот и дело српских научника* коју издаје Српска академија наука и уметности. Квалитет биографских

одредница зависио је од акцента који је аутор текста давао на делове опуса и њихове пропорције у целини, а када је било потребно, уредници су интервенисали у циљу усклађивања према усвојеним принципима. Код биографских одредница универзитетских професора уредници су указивали на то да текст реферата за наставничко звање, који је често био главни извор, садржи биографске детаље које не треба уносити у одредницу већ да ограничени простор треба првенствено посветити опису дела за шири круг читалаца.

Упоређивањем одредница о једној личности, објављеним у другим публикацијама, уочаване су разлике у погледу давања нагласка и простора појединим делима. Код биографске одреднице избор материје и пропорције између појединих делова опуса у оквиру укупног простора био је и најтежи задатак за ауторе и уреднике, нарочито у случајевима када се личност о којој се пише, поред рада у својој струци, бавила и другим активностима у којима је такође постигла значајне резултате.

Као пример може да послужи кратак приказ одреднице посвећене Стевану Бошковићу, геодетском генералу, рођеном 1868. и преминулом 1957. године. Школован у Царској Русији у области војно-географских и астрономско-геодетских наука, организовао је геодетска снимања у Србији и лично вршио астрономска мерења везана за геодезију, допринео стварању мрежа за потребе катастра и као активни учесник балканских ратова и Првог светског рата, започео триангулацију Јужне Србије и на Солунском фронту руководио Топографским одељењем Врховне команде и израдом карата територија за потребе свих савезника.

Његове активности по завршетку Првог светског рата обухватале су оснивање школа за геодете, израду географских карата, конструисање инструмената за геодетска и астрономска мерења, писање стручних књига и значајних научних прилога, оснивање друштава – резултате за које је стекао многа највиша страна и домаћа признања. Сагледана у целини, ова одредница даје увид у склоп појединих аспеката, пропорције у погледу њихових обима у тексту и слику комплексног опуса Стевана Бошковића.

У односу на хуманитарне науке, чија је материја у изворном облику разумљива ширем кругу читалаца, одреднице из области егзактних наука и њихових примена изискују прилагођавања изворних текстова у погледу употребе стручних термина, пратећих слика и описа појмова. Неопходно је да читалац разуме текст и слику из одреднице, а да му она остане у сећању као када је у питању добра књига или изложба.

Могуће је да се скуп одредница егзактне науке посматра и као изложба одабраних појмова-експоната, која треба речима и сликама да представи науку и доприносе научника. На изложби посвећеној Милутину Миланковићу у Галерији Српске академије наука и уметности 2009. године Миланковићеви циклуси су били приказани текстом, сликама, предметима, статичким и динамичким моделима, занимљивим и разумљивим за широки

круг посетилаца. У својим књигама намењеним широком кругу, велики Миланковић је показао како сложена материја астрономије може да се приближи читаоцу.

Учешће више од 700 аутора у једној књизи Српске енциклопедије указује на становиште Уређивачког одбора да се ангажују аутори који најбоље познају област о којој треба да пишу и могу да пруже оригиналне прилоге.

У складу са изнетим начелима у току је припрема Другог тома Српске енциклопедије која тече уз стечено искуство у раду са стотинама учесника и еланом који је од почетка прожимао овај велики подухват.

ДАРКО ТАНАСКОВИЋ

Мада се сматра, а до неке мере и јесте, не препоручљиво износити уопштене ставове и судове о народима и о њиховим (наводно) карактеристичним особинама, такве се изјаве и оцене у јавности усмено и писано често и радо износе. Генерализације, не увек позитивне и добронамерне, нарочито се (о)лако саопштавају о другима, а нешто теже, поготово оне неповољне, о сопственој нацији. Чини се да Срби (опет генерализација!) у овом погледу, кад је о другима реч, нису изузетак, али да донекле јесу у погледу спремности изрицања, каткад и помало мазохистичког, негативних судова о сопственим националним особеностима, укључујући у пуној мери и (наводне) типичне „српске мане”. Колико само пута чујемо оно сверешавајуће и светописујуће – српска посла! Уз пуну свест о томе да је свако уопштавање, у односу на идеално уважавање неухватљиве сложености стварности и живота, нужно и погрешно, нека ми буде опроштено што ћу на почетку овог кратког слова и сâм прибећи једном таквом, начелно зазорном уопштавању. Рекао бих, наиме, да није сувише далеко од истине раширено мишљење да су Срби просечно и свестрано даровита нација. С обзиром на сразмерну малобројност, успеси које су се на међународном плану у разним делатностима постизали и постижу, од науке, преко културе и уметности, до спорта и разоноде, објективно упућују на такав закључак. С друге стране, пак, као својеврсни логички контрапункт изнетог позитивног утиска, подједнако широко се увредило упитно интонирано запажање да Србима, тако талентованим и за свашта способним, две дисциплине нешто не иду од руке – енциклопедистика и политика, особито у новија времена. Да овога пута оставимо по страни свеprisутну политику, ту нашу, како се изразио угледни богослов Радован Биговић, „нову метафизику”, иако би, верујем, на нивоу продубљеније анализе сродности између српских неуспешности у поменутих двома областима било могуће успоставити унутрашњу, органску везу. Хроничну дефицитарност српске енциклопедистике или, тачније, енциклопедистике у Срба, није потребно посебно доказивати. Њу

неопозиво документује одсуство завршених стожерних енциклопедијских издања без којих је свака национална култура нестабилна и недовршена. Ова цивилизацијска недостатност одавно је уочена, али, и поред повремених покушаја, до данас није на адекватан начин отклоњена. Свака на свој начин, садржајне и корисне, а делимично и данас употребљиве, **југословенске енциклопедије** Станојевићева (1925–1929) и прво издање Крлежине (1955–1971) јесу, наравно, и српске, али у ваннаучном идеолошком кључу који је следио иницијално напредну, али историјски, показало се, преураћену и, с обзиром на све околности, трајно неодрживу идеју југословенства и на њој утемељене државне заједнице. Усуд пречестих трауматичних дисконтинуитета у кретању српског народа кроз новију историју, која се уливала у сваку, па и у нашу актуалну савременост, није имао милости ни за енциклопедистичко сређивање националне самоспознаје. Ево шта, рецимо, можемо прочитати у редакцијском „Предговору” познатог општег енциклопедијског лексикона *Свезнање* из 1937. године:

„Код нас има доста културних напора, али мало дела која служе за оријентацију; више анализе која дроби и уситњава него синтезе која окупља и организује; отуда ми више осећамо недостатке него врлине и пре знамо шта треба срушити, него што треба подићи.” У реченом смислу, ваља се надати, а први том *Српске енциклопедије* таква надања чињенично охрабрује, да Уређивачки одбор није био одвише смео и самопоуздан кад је одлучио да „Предговор” отвори чврстом, готово заветно обавезујућом тврдњом: „Књига коју читалац има у рукама обележава одлучну прекретницу у српској култури: Срби су на сигурном путу да стекну свеобухватну и поуздану, вишетомну националну енциклопедију, те да међу корицама десетотомне публикације буду изложена важна и проверена сазнања о српском народу, сакупљена у оквиру многобројних дисциплина.”

А ево још једног индикативног навода из истог „Предговора”:

„Културна и уметничка дела, и кад изгледају луксуз, имају вредност која се не може проценити као што се не може одмерити значај традиције и идеје. Онога тренутка кад су створена, она постају **жива историја**, јер оличавају једну епоху и једну идеју. Турци су владали Атином пет стотина година, али је она увек била грчка, јер је имала свој **Акропољ**; Турци су исто толико владали Србијом, али је **Косово** вечито остало српско, јер је постало **песма и идеја**. Кад би се саградио Мештровићев Косовски храм од најскупљег мермера, он би образложио једну идеју и нацију, **а Косово би остало српско и кад би нестало Срба**. Ако у физичком свету важи закон о непропадљивости материје и енергије, тај исти закон мора важити и у области духа, јер је свака мисао једна енергија, а свако осећање материјализовање једне воље.” (Из „Предговора” у општем енциклопедијском лексикону *Свезнање*, Београд, „Народно дело”, 1937, XI–XII).

Први том *Српске енциклопедије* видим као камен темељац „српског Акропоља”, у чијем смо сада подножју, очију с надом, али и зебњом,

управљеним према висини на којој би требало да се уздигне и засводи наш Партедон. Такво здање нам је судбински потребно, али и искуствено неизвесно. Овога пута бисмо коначно морали пронаћи снаге, мудрости, саборности и средстава да га довршимо, јер, не заборавимо, ниједно такво досад нисмо. А немамо ли га, онда у пуној мери и сами нисмо и нећемо бити. Како записа Доситеј Обрадовић у своме *Мезимицу* (1818), у глави дванаестој, где поучава „Шта ваља старији младим да казују”: „И ако се имамо с чим похвалити, то је само, једно и једино: словесна душа с разумом и добродјетелију, – ово су два небесна преимућства без који’ иста душа сиромашнија је, беднија и гора него бесловесна. Ово узми и положи себи, чачо моје, за основаније, и на овому зидај сва твоја **знања**, ако желиш да **зданије** твоје не буде на песку и да му никакво прираженије ветрова и наводњенија с разваљенијем не прети.”

Дакле, **зданије знања**. А шта је свака енциклопедија до **зданије знања**? „Национална енциклопедија општег типа”, како је Уређивачки одбор одредио *Српску енциклопедију*, здање је **знања о себи**, а „да не буде на песку”, истинског и поузданог знања о себи не може бити без истог таквог **знања о другима** и о свету. Тешко је спознати и разумети другог (,,Тајна чојку чојек је највиша” – П. П. Његош, *Луча микрокозма*, 133), а неупоредиво теже себе. Сматра се да је премудри Сократ у основу своје филозофије положио древну максиму „Упознај самога себе”. Да ли је баш случајно то што се управо њему приписује да је у смирај живота свој укупни сазнајни учинак сажео у речи: „Знам да ништа не знам”? Али, на такво „незнање” право је имао један Сократ. Обични смртници га немају, а још мање народи који су, кроз покољења, током њиховог овоземаљског трајања, дужни да што складније и поузданије повежу прошлост с будућношћу. Од прошлости морају поштено и одговорно изаткати веродостојну историју, а будућности пренети основану наду да ће и она, свим ветровима и поплавама упркос, једнога дана постати сећање које се самог себе неће стидети и које ће, као историја, имати шта и коме за будућност пренети. Објављене енциклопедије, како и стоји у „Предговору” *Свезнању*, „постају жива историја”, при чему пред појмом историја не смемо дозволити да избледи или буде потиснут атрибут „жива”. Ако је судити по неколиким јамачно помно промишљеним и брижљиво сроченим реченицама из „Предговора” *Српској енциклопедији*, а понајвише по овом дводелном првом тому, изгледа да је пут ка оптималној синтези националног и општег, односно светског, понађен и већ поплочан искуством првих сигурних корака. Да је тако, уверљиво сведочи и пет објављених томова *Српског биографског речника*, изашлог из исте енциклопедијске радионице Матице српске. Дефинишући главни циљ своје енциклопедије, уредници *Српске енциклопедије* поред осталог, наводе: „сакупљање, систематизовање и енциклопедијско тумачење **свеукупног историјског развоја и савременог положаја** српског народа. Ова публикација на систематизован начин обрађује културно-историјску

баштину српског народа и описује **његов допринос европској и светској култури и цивилизацији**. /.../ Иако највећи део свог садржаја посвећује обради свих области историје српског народа, енциклопедија се уз то бави **историјом и остварењима других народа** са којима су Срби били повезани”. Пошто се предговори обично пишу када је дело у које нас уводе већ завршено, или је при крају, наведене разложне програмске назнаке додатно нас радују и испуњавају оптимизмом јер их упознавање с енциклопедијским одредницама садржаним у првом тому *Српске енциклопедије* штедро потврђују. А необично је важно да већ у првом тому једне овакве едиције буде успостављен тако складан и уравнотежен однос између, с једне стране, националног, непосредно окружујућег и општег хоризонта у историјском развоју српског народа, као и домаћим и страним елементима у бићу његове културе, а све у рационално одмереним координатама релативног значаја појединих догађаја, појава, институција и личности, особито оних из наше прошлости. Пошто историјски развој сваког народа тече у непрекидном садејству и преплитању, неретко укрштању и сукобљавању, с путањама других народа који показују природну склоност да о заједничкој прошлости уобличавају своје неподударне „истине”, веома је тешко, штавише немогуће, изнаћи онај минимални заједнички садржатељ објективне истине, посебно о оним „критичним” догађајима, раздобљима и протагонистима, а таквих је момената у српској повесници одиста било на претек. А и савремени положај српског народа, који се такође помиње у „Предговору”, могуће је смислено одредити само у релативном односу према другим народима. Због тога је методолошки и епистемолошки, а самим тим и енциклопедијски, од суштинског значаја у „Предговору” истакнуто начело научне објективности које „у први план истиче чињенични опис, а не вредносни суд о појавама и догађајима”. Још је значајније то што се у сусрету с првим томом већ на основу летимичног и селективног читања стиче утисак да је тај темељни принцип до високе мере и поштован приликом састављања енциклопедијских текстова, док је строга процедура њиховог коначног редиговања „кроз вишекратна читања и врло темељне провере” евентуалну неуједначеност ауторских приступа свела на минимум. Пошто је реч о људским стварима, до краја се она, наравно, не може елиминисати, поготово у колективном остварењу у чијем писању је учествовало 114 стручних сарадника и преко 500 аутора! У времену кад енциклопедистика све теже одолева диктатима разних „политичких коректности” и подлеже притиску морално проблематичних, а пропагандно фабрикованих представа и недодирљивих „истина” о појединим догађајима, личностима, па и читавим народима, доследно придржавање начела научне објективности и чињеничне заснованости енциклопедијских текстова има далекосежан значај. Из првог тома *Српске енциклопедије* јасно се види да ту објективност никако не треба изједначавати с одсуством ставова који, како уредници наглашавају, одражавају „актуелно стање пре свега

српске науке, али и укупне друштвене свести". Уосталом, све друго било би енциклопедијски фалсификат, али и чин националне неосетљивости и неодговорности, неспојив с једним националним **зданијем знања**. Али, како Акропољ, да није универзалан, не би на прави начин био ни грчки, тако и овај наш „Акропољ знања” у изградњи, ако не буде светски релевантан и прихватљив, неће бити ни национално делотворан, па треба истрајати у томе да се у *Српској енциклопедији*, онако како је започето, енциклопедијска грађа обрађује „по лексикографским начелима заснованим на поузданим изворима и чињеницама, на примени строге научне критике и на знањима која су проверена и у науци прихваћена”. Строго говорећи, не постоји и не треба да постоји, некаква „српска енциклопедистика”, како је то уобичајено рећи, већ само енциклопедистика која се примењује и настаје у Србији. А она треба да је врхунска. *Српска енциклопедија* мора бити, а по првом тому би се рекло и да у ономе најбитнијем јесте, дело те врхунске енциклопедистике, чиме се сврстава у ред најозбиљнијих светских свезнања, на најубељивији и најбољи начин је национална, а као таква и трајно најефикаснија у разобличавању разних квазиенциклопедијских, дугорочно отровних „истина” о српском народу. „За свако право и за сваку акцију Србије треба страни свет задобити и расположити истинитим и што је могуће прецизнијим доказима”, писао је још давне 1907. године Јован Цвијић („О националном раду”, *Цвијићева књига*, Београд, 1927, 58). На том путу није лако истрајати, али другога нема. Нема сумње да ће се о појединим текстовима, ставовима и оценама изнетим у првом тому *Српске енциклопедије* расправљати у стручној и широј јавности. И добро је да такве расправе буде, рецимо, о пропорцијама у којима је релативно/процентуално одређиван простор појединим областима или пак подобности кључа који је биографије неких савременика увео на странице ове књиге за вечност. Но, без обзира на то шта ко може мислити о овом или оном тексту или ставу, уверен сам да ни најзлуредији критичар овој националној енциклопедији не може замерити неку општу идеолошку или националну тенденциозност, пристрасност или ускогрудост. Можда и није тако лоше то што Срби касне у изради своје националне енциклопедије. Намрло се искустава која могу само користити, али и грешака које треба избегавати.

Први пут имамо чак и Закон о *Српској енциклопедији*, а да ли ћемо најзад добити и пројектовану десетотомну енциклопедију, као и увек, пресудно не зависи од Закона, већ од оних који га буду примењивали и од велике породице научника и стручњака окупљених на градилишту српског „Акропоља знања”. Ови други су, томом који је пред нама, већ показали да се на њих с поуздањем може рачунати. Зато је задовољство искрено им честитати, а обавеза свесрдно их на сваки начин подржати.

ДРАГАН СТАНИЋ

1.

Српска енциклопедија, која се изводи на основу одговарајућег Закона из децембра 2005. године, снажно је кренула ка својој пуној реализацији. Концептуално чврсто дефинисана, пројекатски добро организована, уредно у државним структурама, тј. у Министарству науке и просвете, финансијски подржавана, те ношена ентузијазмом и ефикасношћу њених извођача, ова енциклопедија је од 2010. године почела континуирано да излази. Захваљујући носиоцима пројекта, Матици српској и САНУ, као и извршном издавачу Заводу за уџбенике, изградили смо организациони облик српске енциклопедистике који је почео да даје завидне резултате. Већ у првим двома књигама првог тома, изашлим 2010. и 2011. године (прва књига обухвата 1.929, а друга 1.797 одредница), објективном оцењивачу могао би се, па и морао наметнути утисак о драгоцености садржајности и обухватности ове енциклопедије. Обрађена су само два слова, А и Б, али је већ сада сасвим јасно какав је њен основни концепт, каква је могућа корист од ове и овакве књиге, те ко би и из каквих разлога могао штошта приговорати овом пројекту.

Када ова српска „књига над књигама”, како смо је својевремено назвали, буде коначно завршена, она ће садржавати близу 40 000 одредница у којима је свестрано приказана историја српског народа од најстаријих времена па све до наших дана. Замишљена у 10 томова, српска национална енциклопедија би требало да има 18 књига и близу 13 000 страница. Предвиђени темпо израде Српске енциклопедије указује на то да, са постојећим људским, стваралачким ресурсима, можемо очекивати израду једне књиге од око 700 страница за годину до годину и по дана. А поменути ресурси подразумевају: 24 члана Уређивачког одбора, преко 130 чланова стручних редакција, преко 700 аутора текстова и свега 6 професионално запослених. У постојећим околностима и са постигнутим организационим моделом то је више него добар резултат и завидна продуктивност рада, какву не постижу ни етаблирани, дугогодишњи центри лексикографске и енциклопедистичке делатности, какви у свету редовно имају на стотине запослених. Стога је више него очигледно да Српска енциклопедија представља врло економичан пројекат: другачији организациони облици свакако би захтевали знатно више уложених средстава.

У српској енциклопедистичкој култури не постоји књига која би садржавала овакву количину и обухватност информација. Као што је добро познато, српска енциклопедистика се веома закаснило почела развијати. На темељу иницијативе професора Београдског универзитета Станоја Станојевића, одмах после формирања Краљевине СХС први организациони облици југословенског енциклопедизма почели су да се развијају у Загребу, док је српска средина у том погледу приметно почела да заостаје. После Другог светског рата тај заостатак је постао још уочљивији, јер је у Загребу

формиран Југославенски лексикографски завод о чијем је развоју бринуо Мирослав Крлежа, по којем тај хрватски завод данас носи име. За то време се у српској средини развијао доста ограничен енциклопедистички програм, углавном у Матици српској, али и у издавачким предузећима Просвета, Нолит, као и у неким другим установама. Због свега тога, српска култура није успела да створи енциклопедију која би изложила целовито знање о српском народу, поуздано у целини и у детаљима, те обухватно по ширини захвата. Створени су југославистички енциклопедијски пројекти (загребачка Енциклопедија Југославије у првом издању 1955–1971. и другом, незвршеном издању 1980–1990), али национални нису створени. У таквим су оквирима, преко југословенских пројеката, хрватска и словеначка заједница своје националне циљеве знатно успешније спроводиле, док је српска заједница била изложена вишеструким дезинтеграционим процесима. Ти процеси су, наравно, креирани у владајућим политичким структурама СФР Југославије, али је енциклопедистика давала незанемарљиве доприносе утврђивању и специфичном верификовању таквих процеса. У том смислу, енциклопедистика није нимало наивна и невина у политичком смислу.

И после распада заједничке државе, тај жанр српске енциклопедистике, жанр националне енциклопедије општег типа, остао је потпуно неостварен. Захваљујући највишим научним установама – Српској академији наука и уметности и Матици српској, те издавачу Заводу за уџбенике, сада смо у прилици да такав енциклопедијски жанр испишемо, а да српски народ најзад добије о себи објективно и поуздано, добро селековано и свеобухватно, научно утемељено и ваљано написано сведочење о историјским збивањима. Када тај пројекат буде приведен крају, пажљиви читалац би могао у сажетој форми наћи све оно што је неопходно да зна о српском народу и његовој историји. Такво знање нама је одиста неопходно кад год покушамо сами себи да одговоримо на питање ко смо ми, као народ, и шта смо, где се налазимо и куда то идемо? Исто тако неопходно нам је такво знање када водимо разговоре са представницима других народа Европе и света: морамо стећи пуну историјску и културолошку самосвест како бисмо, следећи процедуре критичке свести, стекли неопходно самопоштовање и избегли замке аутошовинизма. Јер без пунога знања о самима себи нећемо никада моћи да будемо равноправни и пуноправни чланови европске и светске скупине народа. Отуда можемо несумњиво констатовати да српска научна заједница, као целина, нема тренутно обухватнији и одговорнији задатак од израде Српске енциклопедије.

2.

Шта ова енциклопедија уопште садржи и какав систем знања она заокружује? Како се овде концептуализује знање о српском народу и колико је то знање обухватно?

Као један од старих европских народа, са утемељеном самосвешћу бар од великог жупана Немање / Светог Симеона и Светога Саве, српски народ ће у својој десетотомној енциклопедији моћи јасно и документовано да сагледа свеколику своју прошлост, да се разабере у сложеним процесима своје садашњости и да, до неке мере, назре путеве своје будућности. Није добро да те три временске димензије – прошлост, садашњост и будућност – буду неповезане, јер само у њиховом споју, уз све тензије које природно настају, можемо на поузданом знању утемељити опстанак сопственог народа. Сазнања, која на крајње језгровит начин излаже Српска енциклопедија, могу бити одиста драгоцене у том погледу.

Главни јунак и основна тема ове сложене енциклопедијске целине јесте српски народ и његово постојање у времену и простору. Приказано је све оно што условљава и детерминише српског човека, али и оно што, као облик његовог укупног креативног потенцијала, одлучујуће обликује коришћење овог духовно-историјског смисла. Отуда читалац у првом тому Српске енциклопедије (слова А и Б) може наћи читав низ података о географским регијама у којима Срби живе, као што су Банат, Бачка, Барања, Банија, Босанска Крајина, Босна и Херцеговина, Бока Которска, Балканско полуострво и сл. Сви ови текстови написани су у облику схематских одредница, које садрже прилоге из најразличитијих дисциплина: само у том јединству различитих прилога може да се сагледа свеколика сложеност како ширег, геополитичког тако и ужег, регионалног простора. Посебна пажња посвећена је опису природе у којој српски народ живи, од геолошког и педолошког састава, облика рељефа, преко хидролошке и климатолошке ситуације, па до биљног и животињског света. Тако ће читалац моћи да пронађе не само информације о честим биолошким врстама (попут багрема, бора, бораније, букве, амброзије и сл.) него и о сасвим ретким, чак угроженим врстама које на српском животном простору налазимо (гљива названа букова брада, врста чапље названа букавац, белоглави суп и сл.).

Више пажње је, дакако, посвећено друштвеном животу. Детаљно су у првом тому описана насеља и становништво на просторима где Срби живе, а свако насеље веће од 500 становника има засебну одредницу. Веома детаљно су приказани градови, највише, дакако, Београд, али и Бања Лука, потом Ада, Апатин, Алексинац, Александровац, Будва, Бар, Бач, Бели Манастир, као и страни градови од значаја за Србе, попут Беча, Будима / Будимпеште, Баје, Арада и сл. Описане су и етничке групе попут Буњеваца, Ашкалија и др. Посебна пажња је посвећена Балканском полуострву, целини која је у Српској енциклопедији добила знатно ширу и комплекснију одредницу него што је она у Енциклопедији Југославије, а уз то се нашао читав низ детаља везаних за овај геополитички простор: Балканска ендемска нефропатија, Балканска профана архитектура, Балкански језички савез, Балканизам, Балкански ратови, Балкански савез, Балкански пакт, Балканска федерација,

Балканологија, Балканолошки институт САНУ и сл. Чињеница је да данас разноврсност прилика на Балкану садржи знатно већу геополитичку важност него што је то било у време постојања СФР Југославије и блоковски подељеног света. Отуда обимност и разноврсност садржина у оквиру ове одреднице.

Веома много пажње посвећено је историјским догађајима. И иначе је област историје, помоћних историјских наука и војске она која у енциклопедији заузима највише простора. Детаљно су описани догађаји попут Аустро-турских ратова, Балканских ратова, Априлског рата, Анексија БиХ, АВНОЈ-а, Бечког конгреса, Берлинског конгреса, Букурешког мира 1812, 1883. и 1913, Букурешког уговора 1916. итд. Посебно су важне схематске одреднице које описују односе Срба и других народа и држава, попут Аустријско-српских односа, Британско-српских, Америчко-српских, Бугарско-српских, Албанско-српских, Арапско-српских односа и сл., а све ове одреднице садрже по три области описа: политичких, привредних и културних релација. Уз то су посебно описане историје суседних народа, попут Бугара и Албанаца, али и одредница као што су Бугарски језик, Бугарска егзархија, Бугаристика, Албански језик, Албанологија, Албанолошки институт, Албанска епоменица и сл.

Нарочита пажња посвећена је језику и науци о језику. Тако можемо доста прочитати о акценатској проблематици, што налазимо у одредницама: Акценат, Акценти у српским дијалектима, Акцентологија; или о гласовима / словима А и Б, о Акузативу, Акустичкој фонетици, док у схематским одредницама о појединим регијама налазимо и описе дијалекатских прилика у Банату, Бачкој, Барањи, Банији, Босанској Крајини, Босни и Херцеговини итд.

И област усмене и писане књижевности је доброно заступљена читавим низом појмова (Ангдота, Антологија, Апокрифи, Аутобиографија, Афоризам, Бајка, Басма, Басна, Балада, Бугарштица), али и биографским одредницама о личностима (Иво Андрић, Матија Бећковић, Миодраг Булатовић, Мирослав Антић итд.). Српска књижевност је у средишту пажње, али су приказане и књижевности мањина: мађарска, румунска, словачке, русинске, албанске. Исто тако приказан је и живот Срба у другим, не само суседним, земљама него и у далеким земљама у расејању.

Ту су и манастири (Ариље, Андреаш, Бањска, Базјаш, Бездин и др.), архитектонски објекти (Авалски торањ, Бановинска палата у Новом Саду и сл.), архитекти (Александар Бугарски, Драгиша Брашован, Милутин Борисављевић, Богдан Богдановић и др.), сликари (Димитрије Аврамовић, Никола Алексић, Стеван Алексић, Стојан Аралица и др.), као и разни уметнички жанрови (Акварел, Акт, Аутопортрет, Апстрактна уметност, Бакрорез...) или периодизацијски појмови (Барок, Бидермајер, Академизам, Авангарда...). У Српској енциклопедији има мноштво одредница о археолошким ископинама (Атеница, Арача...), али и о

археолозима (Богдан Брукнер), као и о историји ове дисциплине код нас. Налазимо приказе појединих наука (Агрономија, Алгебра, Англистика, Антропологија, Арабистика, Археологија, Астрономија, Биологија, Ботаника...). установа (Академије, Архиви, Библиотеке, укључујући и нашег данашњег домаћина Библиотеку САНУ, Апотеке, Болнице...), струковна удружења (Адвокатска комора...), привредне гране и активности (Агроиндустрија, Акционарство, Банкарство...). Ту су и многе значајне личности (краљ Александар Карађорђевић, краљ Александар Обреновић, Јосип Броз Тито, Иво Андрић, Александар Белић, Руђер Бошковић и др), породице (Бранковићи) али и митскорелигијске личности (Анђели, Арханђели, Бог, Богородица). Оваквим системом знања заокружен је читав низ чињеница које су испуњавале свакодневицу, начине делатности или имагинативну стварност српскога човека у дугом временском периоду.

3.

Ако је тако, можемо се и морамо запитати ко би, уопште, имао нешто против тога да се на овакав, продуктиван и економичан начин организује израда Српске енциклопедије? Одговарајући на ово питање, могли бисмо понудити и феноменолошки опис могућих оспоравалаца овог пројекта, па и опис аргументативне основе са које би се то оспоравање могло извести. Све то је неопходно да учинимо како бисмо разумели природу напада на овај пројекат и на покушаје његовог преотимања од легитимних носилаца – Српске академије наука и уметности и Матице српске.

Српска енциклопедија некима смета што је српска, што је национално дефинисана и концептуално чврсто утемељена. Такви оспоравачи би можда волели да се ради општа енциклопедија, али за тако нешто нема јаких разлога. Штавише, таквих енциклопедија има широм света, оне су веома добре и једноставније их је превести него изнова писати. Нигде, међутим, нема добре и довољно обухватне Српске енциклопедије, па је она отуда постављена као приоритетан циљ.

Има, такође, оних којима смета што Српска енциклопедија обухвата целину српског етничког и културолошког простора. Такви оспоравачи би више волели да, примера ради, енциклопедија буде у строго републичким оквирима и да концептуализује знање превасходно о Србији, а не о целини српскога народа. Да су овакве редукције врло реална опасност, могу да нам потврде многи претходни случајеви у којима је, систематски, сузбијана научно утемељена српска културолошка самосвест. Вредело би стога до појединости приказати који и какви су све политички притисци својевремено вршени на Српску књижевну задругу да одустане од драгоценог пројекта *Историја српског народа*, који је као књига објављен 1981–1986, уз две додатне књиге из 1993. У то време, током 80-их година, државни и партијски органи захтевали су да се поглед на Србе што више

сведе на Србију, чиме би се изашло у сусрет не интересима српског народа него оних народа који своје стратешке циљеве реализују управо на штету Срба.

У том истом периоду, током 80-их година, хрватска енциклопедистика је систематски радила на дезинтегрисању не само српског него чак и србијанског корпуса. Тако, примера ради, загребачка Енциклопедија Југославије је разноврсне стваралачке корпусе у Србији (одреднице Црквена архитектура, Филологија, Филозофија и сл.) јасно изделила по покрајинским границама: посебно је Војводина, посебно Косово (са управо таквим називом, а не: Косово и Метохија), а посебно ужа Србија (по Уставу из 1974. испоставља се као да СР Србија ни не садржи две покрајине, него да је реч о трима равноправним федералним ентитетима). Федерализација Србије је тако на дискретан, али недвосмислен начин сугерисана као нешто сасвим прихватљиво и пожељно.

Уколико неко помисли да су овакве политичке идеје искључиво ствар прошлости, грдно се вара. Пре две године председник Војвођанске академије наука и уметности је, објављујући у медијима како та установа ради на пројекту Војвођанске енциклопедије, сугерисао да би било добро да Српска енциклопедија уопште не укључи оне одреднице које ће ући у азбучник Војвођанске енциклопедије. У корену овакве енциклопедистичке идеје налази се једна политичка идеја, идеја о федерализацији Србије, што се може схватити као превасходно прелазни период ка даљем процесу раскрајања нашег државног простора. Политичке снаге које срачунато и здушно раде на раскрајању државног простора Србије, имају реалног интереса да пошто-пото Српску енциклопедију одузму Српској академији наука и уметности и Матици српској. Заступници таквог интереса ће настојати да се Српска енциклопедија преда у руке некоме на чију послушност у погледу политичке, боље речено политикантске, злоупотребе научног сазнања може у потпуности рачунати. Таквим снагама свакако смета што је Српска енциклопедија жанровски чиста и систематична, односно што је национална енциклопедија општег типа и што не прави никакве компромисе са некаквим другачијим концептима.

Некима смета што је Српска енциклопедија научна, објективна и поуздана. Не треба сметнути са ума да живимо у времену када је објективност и поузданост научног сазнања, на многе начине, доведено у питање. Разни облици постструктуралистичких и постмодернистичких процедура рачунају, пре свега, са стратегијом језичких игара и са облицима деконструисања претходних модела тумачења. Испитујући функционисање језичког знака и обрћући односе ознаке и означеног, те процедуре најчешће сасвим запостављају однос сазнајног процеса са предметом сазнања, а наместо тога баве се искључиво сазнајним моделима које настоје да иновирају. У таквим околностима предмет сазнања нимало не обавезује онога ко обавља истраживања, па се објективност и поузданост сазнања

као начела у потпуности елиминишу из сазнајног процеса. Оваква лакоћа са којом се систематски спроведена мњења испостављају као замена за поузданост и објективност научног сазнања, практично је спроведена у крајње необавезујућем, слободном концепту „Википедије”.

Некима, сасвим сигурно, смета што Српску енциклопедију изводи српска научна заједница. Такви оспораваоци још увек верују да научно знање о Србима треба да се формира негде изван српских интелектуалних центара. Но, то време империјалног знања одавно је прошло. Ако се у 19. веку морало ићи у Беч да би се стекло научно знање у области србистике и славистике, већ од краја 19. и почетка 20. века средиште србистике постаје, несумњиво, Београд. Данас је јасно да се најбољи стручњаци и најјаче научне установе у србистичким студијама налазе управо у Србији. У иностранству има и те како занимљивих истраживача, али су они, по правилу, сарадници наших установа. Превасходно из разлога највиших научних компетенција, Српска енциклопедија мора бити императивни задатак управо српске научне заједнице.

Неким оспораваоцима смета што српска држава у овом пројекту препознаје општи, јавни интерес који треба подржати. Ови приговарачи би били веома задовољни да држава престане да финансира израду Српске енциклопедије, али притом са великим задовољством истичу своју жељу да преузму Српску енциклопедију, укључујући и само финансирање тога пројекта. Притом, такве установе и појединци, окупљени око јавног предузећа „Службени гласник”, не обезбеђују никакве гаранције да су у стању да ваљано обаве сложене енциклопедистичке послове.

Такве гаранције могу да обезбеде пре свега Српска академија наука и уметности и Матица српска.

(Текст је у целисти објављен у *Летопису Матице српске*, март 2012, књ. 489, св. 3)